

став особливим феноменом в світовому культурному просторі кінця XIX – початку XX ст. Зокрема, він зазначав, що "кожний мистецький стиль своєрідний, але стиль модерн – особливий серед решти стилей" Його особливість полягала в тому, що він жодним чином не підпадав під історичну класифікацію, як це було властиво, наприклад, романському та готичному стилям, чи стилю бароко.

Отже, модерн, як "бажаний стиль", постав стилем без взірців та прикладів, цілковито новою та самостійною силою по конструюванню мистецької реальності. Характеризуючи емоційний настрій модерну, зазначимо, що новий мистецький стиль був спробою усвідомити загальний хаос життя, дезінтеграція якого провокувала невдоволеність та самотність людини, конфліктність якого неможливо було уникнути, а обставини його виникнення виявилися нездоланими. І що характерно – дана тенденція прослідковується і в сучасних дискурсивних практиках.

Список використаних джерел:

1. Біла А. Український літературний авангард: пошуки, стильові напрямки : монографія [Текст] / А. Біла. – 2-ге вид., доп. та перероб. – К. : Смолоскип, 2006. – 464 с. 2. Ван де Вельде А. Общие замечание о синтезе искусств [Текст] / А. Ван де Вельде ; пер. на нем. М. Абезгаус // Мастера архитектуры об архитектуре. Зарубежная архитектура. Конец XIX – XX век / под общ. ред. А. В. Иконникова, И. Л. Маца, Г. М. Орлова. – М. : Искусство, 1972. – 684 с. – С. 84–85. 3. Вейдле В.

Умиране искусства. Размышление о судьбе литературного и художественного творчества [Текст] / В. Вейдле ; пер. В. В. Библихин, прим. В. В. Библихин, А. И. Фрумкина // Самосознание европейской культуры XX века: Мыслители и писатели Запада о месте культуры в современном обществе. – М. : Политиздат, 1991. – 366 с. – С. 268–292. 4. Горбунова Л. Хаос versus порядок как контрверза мышления у кризисной культуры [Текст] / Л. Горбунова // Философия освіти. – 2005. – № 2. – С. 62–76. 5. Давидова-Біла Г. Криза гуманістичного нарративу і витоки авангардного світосприйняття [Текст] / Г. В. Давидова-Біла // Література. Фольклор. Проблеми поетики : збірник наук.праць. – К. : Твім інтер, 2002. – Вип. 14. – С. 439–450. 6. Завьялова А. Культурные основания стиля модерн : автореф. дис. ... канд. культурологии : 24.00.01 [Текст] / А. Н.З авьялова ; [Кемер. гос. акад. культуры и искусства]. – Кемерово, 2003. – 24 с. 7. Заїка Т. Соціокультурна криза межі XIX – XX ст. в контексті посткласичної західноєвропейської філософії [Текст] / Т. П. Заїка // Міжнародна наукова конференція студентів та аспірантів "Х Харківські студентські філософські читання (присвячені 290-річчя Імануїла Канта)" / Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна. – Х., 2014. – 75 с. – С. 19–20. 8. Иконников А. Предисловие [Текст] / А. В. Иконников // Мастера архитектуры об архитектуре. Зарубежная архитектура. Конец XIX – XX век / под общ. ред. А. В. Иконникова, И. Л. Маца, Г. М. Орлова. – М. : Искусство, 1972. – 684 с. – С. 5–33. 9. Куликова И. Философия и искусство модернизма [Текст] / И. Куликова. – 2-е изд., доп. – М. : Политиздат, 1980. – 272 с., ил. 10. Мёккель К. Диагностика кризиса: Гуссерль против Шпенглера [Текст] / К. Мёккель ; пер с нем А. Фролова // Логос. – 2007. – № 6 (63). – С. 147–175. 11. Сарабьянов Д. Стиль модерн [Текст] / Д. Сарабьянов. – М. : Искусство, 1989. – 294 с. 12. Серебровский В. Что такое "модерн"? [Текст] / В. Серебровский // Наука и жизнь. – М. : Изд-во "Пресса", 1992. – № 2. – С. 74–81. 13. Сидорина Т. Парадоксы кризисного сознания [Текст] / Т. Сидорина. – М. : Рос.гос. гуманит. ун-т, 2002. – 239 с.

Надійшла до редколегії 28.08.2014

Т. П. Заїка

ИСТОЧНИКИ ФОРМИРОВАНИЯ ЗАПАДНОЕВРОПЕЙСКОГО СТИЛЯ МОДЕРН (историко-культурологический аспект анализа)

В статье анализируются основные предпосылки формирования стиля модерн в западноевропейском культурном пространстве конца XIX – начала XX века.

Ключевые слова: дискурс Модерности, модернизм, стиль модерн, художественное произведение, художественное творчество, философия жизни.

T. P. Zayika

SOURCES OF FORMATION OF THE WEST EUROPEAN MODERNIST STYLE (historical and culturological aspect of the analysis)

In article the main prerequisites of formation of Modernist Style in the West European cultural space of the end of the XIX – beginning of the XX century are analyzed.

Keywords: discourse of modernity, modernism, modernist style, work of art, art creativity, philosophy of life.

УДК 808.5:162

Н. А. Колотілова, канд. філос. наук, доц., КНУ ім. Тараса Шевченка

ОСОБЛИВОСТІ КОНЦЕПЦІЇ РИТОРИКИ Б. ЛАМІ

У статті розглянуто особливості риторики в трактаті Б. Ламі. Встановлено, що в його концепції риторика виступає як мистецтво переконання, пов'язана з логікою не лише на рівні топіки, але й на рівні вихідних понять – риторичні фігури та способи міркувань.

Ключові слова: риторика, логіка, топіка, переконання, істина, риторична фігура.

У другій половині XX ст. у гуманітарній царині спостерігається все більший інтерес до риторики. Хоча риторика є дуже давньою дисципліною, однак на сьогоднішній день можна говорити про те, що вона ще далека від свого концептуального завершення. З одного боку, це пояснюється тим, що з самого початку вона прагнула вирішити досить масштабне завдання перетворення предмета в слово, тобто встановити, як людина пізнає світ і подає результати свого пізнання іншим людям. При цьому риторика, на відміну від філософії, цікавив насамперед практичний бік цієї справи, а саме переконання аудиторії. Як писав В. Н. Брюшинкін: "Риторика, не дивлячись на два тисячоліття її часом інтенсивного розвитку, так і залишилась емпіричним описом прийомів, які застосовуються в більш чи менш успішних зразках переконуючої промови, вченням про прикрашання промови і в кращому випадку більш чи менш послідовною класифікацією цих способів переконання, що використовують на практиці. Справа в тому, що в риторичні так і не була сформована належна система абстракцій, яка узагальнює початкові емпіричні чи практичні знання про предмет, перет-

ворюючи їх в закони і правила, а також формує і допустимий емпіричний базис теорії" [1, с. 7–8].

З іншого боку, ця практична орієнтація риторики залишається досить цінною, що зрештою зумовило її "вродження" в другій половині XX ст. На ґрунті розвитку сучасної теорії аргументації (чи, точніше, дослідженні аргументативних процесів) ця перевага риторичного підходу перетворюється на його недолік. Саме теорія аргументації на сьогоднішній день дає можливість для зіставлення логічного та риторичного підходів з виявленням їхніх переваг та недоліків. О. Ю. Щербина відмічає: "У риторичному ідеалі нормативності правильність аргументації визначають тим, яка аудиторія становить фокус-групу, тобто правильність дорівнюють до ефективності. Таким чином, критерії прийнятності такої аргументації стають вельми відносними. Строгість і визначеність висновку залишаються перевагами логічного підходу" [5, с. 61].

Разом з тим, інший відомий дослідник В. І. Чушов вважає виправданим припущення про те, що "... логіка як наука про доказове міркування і риторика як вчення про переконання цілком можуть розглядатися в якості

доповнювальних одна одну моделей єдиного людського мисленнєво-мовленнєвого процесу, в якому лише умовно виокремлюється логічний, риторичний, діалектичний, топічний і т. п. аспекти" [4, с. 38]. Сучасні роботи в царині логіко-риторичного знання, що присвячені передусім розгляду аргументативної проблематики, обговорюють ці питання, однак всебічне дослідження такого взаємозв'язку в тому числі й в історичному ракурсі ще далеко від свого завершення.

З огляду на вищезазначене досить цікавим є звернення до історії риторики, зокрема до трактату французького монаха Бернара Ламі "Риторика, або Мистецтво мовлення" (перше видання 1675 р.), який належить, так би мовити, до напрямку Пор-Рояля. Адже як відмічає Є. Н. Пастернак: "Оскільки перші видання «Риторики», подібно до перших видань «Логіки» і «Граматики» Пор-Рояля, вийшли анонімно, то авторство «Риторики» було приписане «панам з Пор-Рояля». Так називали пор-рояльських учених, авторів наукових і богословських праць, позначаючи цим збірним ім'ям напрям у науці, що явно простежувався" [3, с. 55]. Метою даної роботи є встановлення особливостей концепції риторики Б. Ламі через насамперед визначення ним самої риторики, а також виявлення її взаємозв'язку з логікою та філософією.

Б. Ламі у своїй роботі визначає риторичну не тільки як мистецтво красномовства (що було більш характерним для лінії Квінтіліана, в річищі ідей якого риторика переважно і розвивалася), а й як мистецтво переконання. Вивчення цього мистецтва необхідне для того, щоб мовлення досягало своєї мети, якою якраз і є переконання слухача. Французький монах підкреслює значимість риторики, адже ми переконуємо в будь-якій розмові: "Не існує іншого мистецтва, яке так часто використовується в житті" [2, с. 252]; "Предмет мистецтва переконання не має меж. Це мистецтво потрібне і в церкві, і в суді, і у всіх видах переговорів, і в простих бесідах. Одним словом, мета наша – протягом всього життя переконувати людей, з якими ми зустрічаємося, схилити їх на свій бік" [2, с. 254]. Щодо цього слід підкреслити, що такі погляди були більш характерними для лінії Аристотеля, для якого риторика є мистецтвом публічно виступати перед широким загалом людей, що можуть бути і не обізнані в темі, тому й застосування наукових силогізмів (предмет вивчення логіки) буде марним.

Виходячи з ясності та очевидності як ознак істини, що було загальною настановою Нового часу, французький монах пише про те, що для досягнення переконання необхідно показати, що сумнівна для слухача істина випливає з таких положень, які не викликають сумніву. Однак людський розум не так часто зайнятий науковими істинами. Для цього необхідні певні зусилля. Припустимо, – пише Б. Ламі, – що нам дозволено говорити лише про те, що ми знаємо. Тоді більшість ораторів змушені були б замовкнути [див. 2, с. 255]. Але для того, щоб шукати аргументи на користь певних положень у розмові, пропонуються різноманітні "загальні місця", що дають можливість міркувати на будь-яку тему людям навіть не дуже обізнаним у предметі суперечки. Топіка як сукупність "загальних місць", на думку французького монаха, утворює частину логіки. Логіка, у свою чергу, є необхідною для оратора наукою: "Той, хто вважає, що, читаючи хороший посібник з риторики, він навчиться розумно міркувати про що завгодно, помиляється" [2, с. 265].

Слід підкреслити, що ставлення Б. Ламі до топіки не є однозначним. З одного боку, як відмічає Е. Л. Пастернак, він разом з вченими Пор-Рояля і частково Б. Паскалем виступає проти переважаності риторичної, проти панування в ній методу "загальних місць" [див. 3, с. 51–52]. Для людини, обізнаної в предметі промови, немає потреби звертатися до "загальних місць", адже вони не зможуть дати оратору необхідних знань. З іншого боку,

він вважає, що "загальні місця" дають можливість поглянути на предмет промови з різних точок зору. А це, в свою чергу, є досить корисним, адже тоді легше уявити собі, що можна сказати про даний предмет. Шкідливість топіки полягає в тому, що звернення не обізнаних людей до "загальних місць" може викликати ілюзію осягнення предмета, хоча насправді до суті вони не дістаються й задовольняються поверховістю.

Б. Ламі наводить приклади топів як загальних, так і окремих. У цілому можна дивитись на предмет з сотні різних боків. Однак автори топіки досить часто виділяють 16 топів: (1) рід, (2) розпізнавання, (3) визначення, (4) перерахування частин, (5) етимологія імені предмета, (6) співпокладання, (7) схожість, (8) розрізнення, (9) порівняння, (10) протиставлення, (11) відраза, обставини предмета, що (12) передують йому, (13) супроводжують його, (14) йдуть за ним, (15) ефект, (16) причина. Крім "загальних місць", що підходять до будь-якої теми, Б. Ламі називає ще й окремі топи, які розмежовуються по трьох родах: обдумування, судження, демонстрація. Якщо уважно подивитись на ці окремі місця, то мова йде відповідно про три види красномовства: дорадче, судове, епідейктичне, що були виділені ще Аристотелем. Наприклад, топами "обдумування", які можна розробляти в дорадчих промовах, є "вчинати дію чи відмовитись", "доцільність чи безглуздість", "корисність чи шкідливість", "виправданість дії в цілому"; топами "судження" – (1) особа, яка здійснила вчинок: її наміри, здатності, воля, інтереси, можливості, сили, (2) визначення вчинку особи: природа вчинку, (3) оцінка вчинку: причини, закони, звичаї, забобони, установки, відповідності; топами "демонстрації" – добротності (тілесні, духовні, долі) та пороки [див. 2, с. 258–259].

Якщо уважно подивитись на окремі топи "судження", то можна побачити статуси, які пропонувались ще античними ораторами і теоретиками риторичної розробки судових промов. Здається, що французький монах де-що відсторонено викладає всі ці "місця". Він і сам зауважує, що матеріалом для класифікації були спостереження інших людей.

Завершуючи роздуми про метод "загальних місць", Б. Ламі пише про те, що вони приводять до усвідомлення того моменту, що для встановлення істини потрібне лише одне сильне доведення. Тоді завдання мистецтва красномовства полягає у "... вмінні відшукати це доведення й вивести його на світ" [2, с. 260]. Якщо ж оратор обізнаний у предметі й вилучає з промови все, що ускладнює розуміння, тоді для топіки мало що залишається.

Таким чином, для французького монаха головним у риторичній є істина: "Ми говоримо про те, як потрібно переконувати, але не вводити в оману, а оскільки переконати здатна лише одна істина, то розглянемо, як її можна знайти й пізнати" [2, с. 264]. Для досягнення істини необхідним є знання логіки, про що Б. Ламі неодноразово пише у своєму трактаті. Оратор доволі часто має справу не стільки з встановленням істини, скільки з викриттям помилок. Тобто йому слід уважно вислухати аргументи супротивників, які ніби не підлягають сумніву, для того, щоб пересвідчитися, чи дійсно вони виражають істину. Якщо в них наявні помилки, треба зробити їх очевидними. Увага оратора повинна бути сконцентрована на тих положеннях, з яких роблять висновки.

Після того, як оратор пізнав істину, йому необхідно привернути увагу слухачів. Хоча в кожній людині закладений від природи потяг до істини, однак людський розум у більшості випадків розсіяний і не сконцентрований на істині, особливо якщо вона йде врозрід з пристрастями душі. Навіть у випадках, коли люди слухають одухотворено проповідника, слова доходять до них, однак істина схоплюється з великим трудом. Як пише французький монах, вона ніби картинка, що з'являється перед людиною і тут

же зникає [див. 2, с. 266]. Тому оратор повинний насамперед захопити увагу і тоді йому буде все по силах. Для цього у оратора є весь арсенал риторичних фігур і тропів.

Саме у вмінні захоплювати слухачів виявляється відмінність оратора від філософа. Як пише французький монах, філософ перемагає супротивника, але майже ніколи не переконує його, тоді як справжній оратор досягає і першого, і другого. У спілкуванні зазвичай недостатньо просто висловити істину, потрібно зробити її очевидною для слухачів і усунути можливі утруднення для її осягнення. Для філософа ж достатньо лише назвати основи, на які треба спиратися. А його слухач через увагу, освіту й зацікавленість зможе осягнути істину. Б. Ламі відмічає: "Такому слухачу цілком достатньо бачити істину і слідувати за нею, й у нього зовсім немає потреби в якихось незвичайних прийомах, призначених для загострення його уваги. Звичайно ж, якби всі люди перебували в такому положенні, як і цей передбачуваний учень філософа, то в цьому дійсно не було б потреби. Однак не всі люди такі" [2, с. 268]. Для оратора ж недостатньо лише таланту виводити істину на світ, необхідне ще вміння захоплювати слухачів. Оскільки немає нічого привабливішого, ніж доведена істина, яка блискуче перемогла сумніви і спротив.

Відповідно до вищезазначеного, французький монах робить висновок про те, що наявні риторичні, спрямовані на молодих людей, не в змозі досягти своєї мети. Адже "мистецтво досягнення сердець слухачів" недоступне молодим людям, воно є наслідком тривалого досвіду й роздумів про людський розум і бажання.

Хоча Б. Ламі й не посилається на Аристотеля, однак він теж підкреслює значимість кожного компонента риторичного трикутника: оратор, промова, аудиторія. Зокрема виділяються такі головні якості оратора, як ясність, стриманість, доброзичливість, скромність. Щодо предмета промови, то важливим є істина, для досягнення якої оратору необхідна логіка, про що вже говорилось вище. Крім того, оратору потрібно працювати над тим, щоб слухачі змінили свої почуття, точніше перейняли почуття оратора до предмета промови. В цьому аспекті варто підкреслити таке положення французького монаха: "У кожній думці є щось розумне й виправдане. Тому можна, не наносючи ран істині, відштовхуватися насамперед від того, що є розумного в протилежній думці, і похвалити те, що заслуговує на похвалу" [2, с. 274]. Для впливу на аудиторію (третьою компонентом риторичного трикутника) оратору необхідно викликати у слухачів пристрасті, які скерують їх у потрібному для оратора напрямі й відвернуть від того, що здатне віддалити їх від оратора. Самі по собі пристрасті не є поганими, поганим є лише їхня некерованість. Б. Ламі пише: "У тому, що мистецтво переконання зазвичай поєднують з мистецтвом красномовства, є сенс, оскільки перше мало на що придатне без другого. Адже недостатньо для того, щоб схвилювати душу слухача, просто сухо розповісти йому про предмет пристрасті, яку ми хочемо йому нав'язати. Потрібно задіяти всі засоби красномовства для того, щоб написати дуже живописну картину, здатну не просто пройти перед очима, але й захопити слухача" [2, с. 280–281].

Реалізація стратегії переконання здійснюється через відповідну структуру ораторської промови. Традиційно це вивчалось у другому розділі риторички, в якому французький монах пропонує структуру промови, що складається з чотирьох частин: вступ, виклад, обґрунтування і спростування можливих заперечень, завершення. Для вступу найважливішим є привертання уваги слухачів. Якщо оратору одразу не вдасться захопити аудиторію, тоді вся його подальша промова буде марною. Тому необхідно повернути предмет до слухачів з незвичайного боку. Якщо ж аудиторія далека від бажаного

для оратора стану, тоді необхідно докласти всі зусилля й майстерність для того, аби змінити його. Б. Ламі підкреслює, що навчити цьому неможливо. Навіть якщо розробити різноманітні види вступів для всіх випадків, тоді вони стануть схожими і нудними. Оскільки предмет промови можна повернути перед слухачами будь-яким боком, звідси випливає, що вступ "... може бути придуманий лише після тривалих роздумів над усією промовою й визначення, з якої саме її частини його потрібно здобути. Тому вступ є остання річ, про яку слід думати, оскільки в ньому слід побачити весь предмет промови" [2, с. 288].

Стосовно викладу, то тут висувається такі три вимоги: стислість, ясність, правдоподібність. У третій частині промови (обґрунтування й спростування) потрібно виконувати певні правила для підтримки міркувань на користь істини й проти хиби. Б. Ламі наводить три правила, що, на його думку, можуть бути доповненням до логіки, яку читачі трактату, можливо, ще не вивчали. Ці правила сформульовано таким чином: (1) слід розглянути предмет докладно й після цього обрати шлях для осягнення істини та виявлення омани; (2) вихідні положення, на яких базується міркування, повинні бути ясними; (3) висновки повинні бути пов'язані з вихідними положеннями: "У точному міркуванні початок і наслідки так тісно пов'язані, що слухач зобов'язаний погодитись з наслідком, оскільки вже прийняв початок, адже насправді обидва вони є одним цілим, і не можна погоджуватися з однією частиною, а з іншою – ні" [2, с. 291].

Аналіз цих правил засвідчує, що власне логіці належить лише третє правило. Саме воно характерне для правильних міркувань, коли висновок логічно слідує із засновків. Перші два правила можна вважати загальною настановою для оратора.

На відміну від Б. Паскаля Б. Ламі підкреслює відмінності між міркуваннями ораторів та геометрів. У геометрів не так вже й багато вихідних положень. Промови ж ораторів пов'язані з великою кількістю обставин. Тому вони повинні задіяти всі засоби для нападу й захисту, а геометрам достатньо просто навести доведення.

На відміну від наявних риторик, в яких рекомендувалося ставити сильні аргументи на початку, слабкі – в середину, а в кінці – один із найсильніших, французький монах вважає, що це не заслуговує на особливу увагу. Він пропонує такі положення щодо третьої частини ораторської промови: "Ті, кому відома таємниця красномовства, ніколи не стануть бавитися множиною доводів. Вони виберуть найкращий і будуть розвивати його в названій манері. Вони встановлять міцну основу для своїх міркувань і ясно доведуть їхню істинність. Вони покажуть зв'язок основи з наслідком. Вони приберуть всі перешкоди, які можуть заважати слухачу. Вони повторять доведення стільки разів, що їхнього розуміння запобігти не вдасться, і покажуть їх з усіх боків так, що не помітити їх буде неможливо, і вони запанують в розумі слухачів" [2, с. 292].

Щодо четвертої частини ораторської промови – завершення, то, на думку Б. Ламі, воно повинно містити нагадування про головні положення промови. Тобто потрібно зібрати все, про що надто довго говорилось.

У класичній риторичці найбільше розробленим був третій розділ – елокуція, який власне і відповідав за прикрашання промови. Більше того, протягом тривалого часу це було самоціллю риторичної практики (лінія Квінтіліана). Звичайно, що ця традиція вплинула на "Риторичку" французького монаха. Однак він не дуже захоплюється викладом тих же риторичних фігур і тропів. Як пише Е. Л. Пастернак, їхній перелік строго обмежений: "Читача може здивувати навмисна небагатослівність автора – він не вважає за потрібне писати про техніку відтворення тропів і фігур, обмежуючись строгим переліком і цитатами. ... Техніка побудови фігур за

Ламі не піддається опису, точніше, не може бути описана як мистецтво, навички якого можна набути при навчанні. У дидактичній системі Ламі пріоритетним є пояснення суті й призначення тропів і фігур" [3, с. 46–47].

У визначенні тропів та фігур французький монах слідує традиції, яка йде від Квінтіліана. А саме: тропи – це слова, "... використані в переносному значенні, ... застосування яких перевернуте чи змінене" [2, с. 122], а фігури – це способи висловлювання, "... які позначають відображення пристрастей у мовленні, ... відмінні від звичайних та природних" [2, с. 134]. На думку Б. Ламі, тропи слід використовувати в тих випадках, коли звичайні слова є недостатньо сильними для виразу думки. При цьому застосування тропів регулюється двома якостями: (1) ясність, яка полегшує розуміння промови, (2) співмірність з думкою, що висловлюється. Його перелік найбільш важливих тропів, до яких належать метонімія, синекдоха, антономазія, метафора, алегорія, літота, гіпербола, іронія, катахреза [див. 2, с. 122–127], виглядає саме як перелік, оскільки французький монах не дуже стурбований класифікацією таких зворотів, тобто фіксацією якихось підстав для їхнього поділу. Синекдоха та антономазія у нього є різновидом метонімії, а взагалі всі тропи (за визначенням) можуть бути віднесені до метафори.

Для використання фігур у промові існує три причини [див. 2, с. 134–136]. По-перше, коли людина перебуває під впливом тієї чи іншої пристрасті, тоді звичайних способів виразу недостатньо. По-друге, не можна захопити співрозмовника, якщо незахоплений сам оратор. Для більшої дієвості промови в ній повинні бути знаки тих почуттів, які оратор хоче передати слухачам. По-третє, фігури є засобами для захисту душі. Тобто насправді це не звороти, що придумані риториками для прикрашання промови. На думку Б. Ламі, фігур існує дуже багато, так само і людських пристрастей. Крім того, кожна фігура може бути утворена великою кількістю способів. Тому він і не прагне описати їх всі, просто подає їхній перелік і фіксує призначення ж фігур у промові, яке полягає в двох аспектах: (1) подолання затемненості істини, (2) привертання уваги.

У контексті питання щодо взаємозв'язку логіки та риторики слід особливо підкреслити думку Б. Ламі про те, що способи міркувань, які досліджуються логікою, є риторичними фігурами: "Оскільки у мене не було наміру перераховувати всі фігури, окрім тих, що звичайно використовуються ораторами, я навмисно не говорив про силогізми, ентимеми, дилеми та інші способи побудови умовиводів, які розглядаються логікою. Тим не менш це справжні фігури, потрібні для побудови промови у незвичайних умовах, тобто для переконання або руйнування переконань слухача. Такі умовиводи, або фігури, мають чудову силу, що полягає в пов'язуванні ясного і безспірного положення з іншим, неясним і спірним. У цьому випадку перше прояснює незрозумілість другого: оскільки обидва висловлювання тісно пов'язані і перше безспірне й ясне, то, відповідно, таким є і друге. Однак розпал пристрасті не може утримувати нас постійно у межах правил логіки" [2, с. 153–154]. Ця думка є

доволі оригінальною, адже в аспектах все більшого відмежування логіки від риторики, характерне в цілому для лінії Квінтіліана й яке загострилось у період Нового часу, було більше розповсюджене уявлення про те, що логіка має справу зі звичайними способами виразу, а риторика виступала як мистецтво прикрашання промови.

Два останні розділи риторики – запам'ятовування і виголошення – є такими, що найменше піддаються приписам. Тобто французький монах вважає, що пам'ять є даром природи і вдосконалити її можна шляхом певних вправ, які не потребують особливих настанов. Щодо виголошення промови, то цей етап для оратора, дійсно, є дуже важливим. Однак, на думку Б. Ламі, даремним є вивчення цього розділу по книжках: "Правила виголошення повинні подаватися тільки майстром і тільки вголос" [2, с. 294].

Завершується "Риторика" Б. Ламі главою з поясненнями того, чому в цьому трактаті нічого не говориться про проповіді. Насправді метою проповідей є повчання. Французький монах пише про те, що він слідує традиції, яка йде ще від Античності, коли ораторські промови мали судовий, державний або похвальний характер. Для проповідей більш важливим є не те, як говорити (цьому якраз навчає риторика), а що говорити. "Загальні місця", які розглядаються в риториках, нічим не можуть допомогти проповідникам. Важко уявити собі, щоб проповідник навчав того, про що сам не знає.

Таким чином, розгляд трактату "Риторика, або Мистецтво мовлення" французького монаха Б. Ламі дає змогу говорити про те, що визначення ним риторики як мистецтва переконання ставить у центр цієї дисципліни істину, яку оратор має осягнути та донести до слухачів. Однак враховуючи недосконалість людської природи (вплив пристрастей на людину), оратору потрібно не просто викладати істину, тобто демонструвати, що положення, які видаються сумнівними, насправді впливають з безсумнівних тверджень, але й привертати увагу до того, що він виголошує. Крім того, підкреслимо думку Б. Ламі щодо того, що способи міркувань, які традиційно вивчаються логікою, насправді є риторичними фігурами, і тому між логікою та риторикою існує тісний взаємозв'язок не лише в топіці (вченні про "загальні місця"), яку французький монах відносить до логіки, проте вважає її корисною для оратора, оскільки топи надають йому можливість поглянути на предмет промови з різних точок зору.

Список використаних джерел:

1. Брюшинкин В. Н. Аргументорика: исходная абстракция и методология // Модели рассуждений – 2: Аргументация и рациональность : сб. науч. ст. / под общ. ред. В. Н. Брюшинкина. – Калининград : Изд-во РГУ им. И. Канта, 2008. – С. 7–19. 2. Лами Б. Риторика, или Искусство речи / Бернар Лами ; [пер. с франц. Е. Л. Пастернак] // Пастернак Е. Л. "Риторика" Б. Лами в истории французской филологии. – М. : Языки славянской культуры, 2002. – С. 59–300. 3. Пастернак Е. Л. "Риторика" Б. Лами в истории французской филологии. – М. : Языки славянской культуры, 2002. – 328 с. 4. Чуешов В. И. О единстве логики и риторики в анализе аргументационного дискурса // Логико-философские штудии : сб. статей. – СПб. : Изд-во С.-Петерб. ун-та, 2008. – Вып. 6. – С. 37–49. 5. Щербина О. Ю. Логика та юридична аргументація: монографія. – К. : ВПЦ "Київський університет", 2013. – 303 с.

Надійшла до редколегії 28.08.2014

H. A. Колотилова

ОСОБЕННОСТИ КОНЦЕПЦИИ РИТОРИКИ Б. ЛАМИ

В статье рассмотрены особенности риторики в трактате Б. Лами. Установлено, что в его концепции риторика выступает как искусство убеждения, взаимосвязана с логикой не только на уровне топик, но и на уровне основных понятий – риторические фигуры и способы рассуждений.

Ключевые слова: риторика, логика, топика, убеждение, истина, риторическая фигура.

N. A. Kolotilova

CONCEPT FEATURES RHETORIC B. LAMY

The article deals with the features of the rhetoric in treatise of B. Lamy. Found that in his concept the rhetoric is seen as the art of persuasion, interconnected with logic, not only at the level of topics, but also at the level of basic concepts – rhetorical figures and modes of reasoning.

Keywords: rhetoric, logic, topic, persuasion, truth, rhetorical figure.